

Вольвак Олександр Миколайович,
співробітник Національної академії Служби
безпеки України;
Микитенко Ярослав Русланович,
студент Національної академії Служби
безпеки України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В умовах сьогодення ріст злочинності, змінення її структури й характеру, інші негативні чинники сучасності в суспільстві, реформування кримінального процесуального законодавства та органів кримінальної юстиції, усієї правоохоронної та судової системи потребують запровадження ефективної системи протидії кримінальним правопорушенням, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої та судової діяльності, що ґрунтуються на новітніх досягненнях науки й техніки, розширенні можливостей їх використання у практиці боротьби зі злочинністю. Серед таких засобів особливої актуальності та значимості набувають проблеми, які пов'язані з використанням поліграфних технологій. Саме поліграф у сучасних умовах виступає ефективним засобом протидії злочинності та забезпечення захисту окремих громадян їх прав та свобод і створення відповідних умов для оптимізації діяльності слідчого, прокурора, суду, сторони захисту. Усе це свідчить про важливість і своєчасність теоретичного обґрунтування й широкого впровадження поліграфа у практичну діяльність правоохоронних органів, у тому числі й при розслідуванні злочинів, судовому розгляді матеріалів кримінальних проваджень та у приватній практиці щодо забезпечення захисту бізнесу та окремих осіб. Більше того, еволюційний шлях розвитку поліграфа та понад вікова історія практики його застосування свідчить про те, що такий метод надає можливість отримання від людини криміналістично-значущу інформацію, яку іншим шляхом дуже виявити складно або взагалі не можливо[1, с. 107].

Сьогодні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, яким врегульована можливість використання фактичних даних, які отримані за допомогою поліграфа під час проведення експертних досліджень на стадії досудового розслідування.

Слід також зазначити про наукову дискусію та взаємовиключну судову практику використання результатів психофізіологічних досліджень за допомогою поліграфа, як джерел доказів.

Поліграф – це різновид психофізіологічної апаратури і є комплексною багатоканальною апаратною методикою реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Іноді поліграф прирівнюють до детектора брехні, але це помилкове твердження. Адже поліграф не виявляє брехню (ніхто крім респондента не знає про що

він думає), він допомагає виявити приховану інформацію за допомогою поліграфічного опитування [2, с. 124].

Варто зазначити, що використання поліграфа широко застосовується більше ніж у 75 країнах світу, серед яких загальновизнаним лідером є США. Великою популярністю він користується також і в діяльності правоохоронних органів Японії, Туреччини, Ізраїлю, Бельгії, Індії, Казахстану, Канади, Китаю, Латвії, Литви. Серед держав-сусідів: Польщі, Угорщини, Росії, Білорусі та Молдови. Хоча слід зазначити, що у світі є країни, де заборонено використання поліграфа. Такими країнами є Австралія, Німеччина та Австрія [3, с. 257].

У вітчизняній правозастосовчій практиці використання поліграфу є достатньо розповсюдженим явищем серед правоохоронних органів.

Однак, як слушно зазначає д.ю.н. В.М. Шевчук у багатьох випадках заключення психофізіологічної експертизи не приймають як докази через такі проблеми: 1) практично не встановлений правовий режим і процесуальне значення даних, одержаних за допомогою застосування науково-технічних засобів у процесі доказування у кримінальному судочинстві; 2) відсутність належного законодавчого закріплення; 3) невизначений єдиний процесуальний статус особи, яка проводить дослідження; 4) не визначені вимоги стосовно допустимості використання окремих науково-технічних засобів та даних, одержаних за допомогою їхнього застосування та ін. [1, с. 107].

На сьогодні відсутня систематизована законодавча база, яка б врегулювала застосування поліграфа у кримінальному провадженні. Адже чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не містить прямих вказівок та посилань на можливість застосування поліграфа, як засобу отримання інформації, яка може бути допустимим доказом у кримінальному судочинстві [4].

У визначені доказу, закріпленому ч. 1 ст. 84 КПК України, також міститься вказівка на те, що фактичні дані, що становлять зміст доказу, встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Вирішення питання про належність доказу ґрунтується на положеннях законодавства, зокрема, ст. 85, 91 КПК України. Результати дослідження за допомогою поліграфа можуть бути належними доказами, якщо існує взаємозалежний зв'язок між ними з обставинами вчинення кримінального правопорушення, їх слідами, що відбиваються у навколишньому середовищі [5, с. 57].

Норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» також не мають прямих посилань на можливість використання поліграфа. Однак, п. 1 ч. 1 ст. 8 зазначеного закону закріплює, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених підстав надається право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу» [6]. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що

використання поліграфа може трактуватися як певний різновид опитування особи, але відомості, які були отримані таким чином, не можуть бути прийняті судами, як докази у справі, адже немає законодавчого врегулювання даного питання.

Основним принципом застосування поліграфа в Україні може слугувати ч. 3 ст. 28 Конституції України, яка встановлює, що «жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям» [7]. Таким чином, опитування, під час проведення якого застосовують поліграф, повинно проводитись виключно з добровільної згоди та без застосування будь-якого тиску на особу.

Отже, підсумувавши все вищенаведене, можна із впевненістю сказати, що на даний момент в Україні відсутня систематизована нормативно-правова база щодо застосування поліграфа в кримінальному судочинстві. А перспектива запровадження поліграфічних технологій в Україні сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію [8, с. 7].

На нашу думку, розроблення та запровадження належного правового регулювання щодо застосування комп'ютерних поліграфів сприяло би вирішенню завдань правоохоронних органів щодо боротьби із злочинністю та виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України. Для цього потрібно розробити не лише нормативно-правову базу застосування таких технологій, а й підготувати єдиний зразок для процесуального оформлення свідчень, отриманих за допомогою поліграфа, запровадити єдину термінологію, аби уникнути прогалин в законодавстві, закріпити на законодавчому рівні процесуальний статус особи, яка може проводити дану діяльність, її права та обов'язки, а також визначити, які особи можуть бути опитані з застосуванням поліграфа, а які від такого опитування звільняються, розробити їхні права та обов'язки.

Список використаних джерел

1. Шевчук В.М., Психофізіологічні дослідження із використанням поліграфа та їх доказове значення / Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 4–5 травня 2018 р. Х.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018 с. 106–109.

2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

3. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у процесі розкриття та розслідування злочинів. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. 2009. № 5. С. 256–262.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

5. Сергеева Д.Б. Доказове значення результатів використання поліграфа у досудовому розслідуванні. Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика: збірка статей. - Київ, 2017. - С. 56-58.

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

7. Чернявський С.С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. Матеріали iii міжнародної науково-практичної конференції. 2015. С. 7–11.

Григорович Тетяна Володимирівна,
завідувач сектору почеркознавчих
досліджень, технічного дослідження
документів та обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА Й ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ ЯК ДОКАЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

В усьому світі зростає кількість злочинів економічної спрямованості, що завдають шкоди людям, організаціям, і навіть країнам.

І Україна тут не є винятком. Розслідувати такі злочини стає складніше: разом із глобалізацією, шахрайство та економічна злочинність активно поширюються у всьому світі та постійно набувають нових форм.

Як свідчить судово-слідча практика, порушення у сфері економічних правовідносин мають розповсюджений і системний характер. Прикладом таких злочинів є ухилення від сплати податків, незаконні валютні операції, розкрадання державної чи колективної власності. Виявлені правоохоронними органами даних фактів потребують якісного та ефективного розслідування, з'ясування низки фактичних даних криміналістичного характеру, відшкодування завданої такими діями шкоди. Для встановлення криміналістично-значущої інформації в розслідуванні злочинів у сфері економіки провідну роль відіграє судова експертиза. Розмаїття видів досліджень останньої дає можливість дослідити всі виявлені та вилучені об'єкти та здобути необхідні для розслідування докази. Тому детального дослідження та наукового вивчення потребують питання встановлення можливостей судової експертизи як однієї з форм використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів розглядуваної категорії.

Розслідування злочинів у сфері економіки неможливе без спеціальних знань, однією з форм використання яких є судова експертиза. Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні